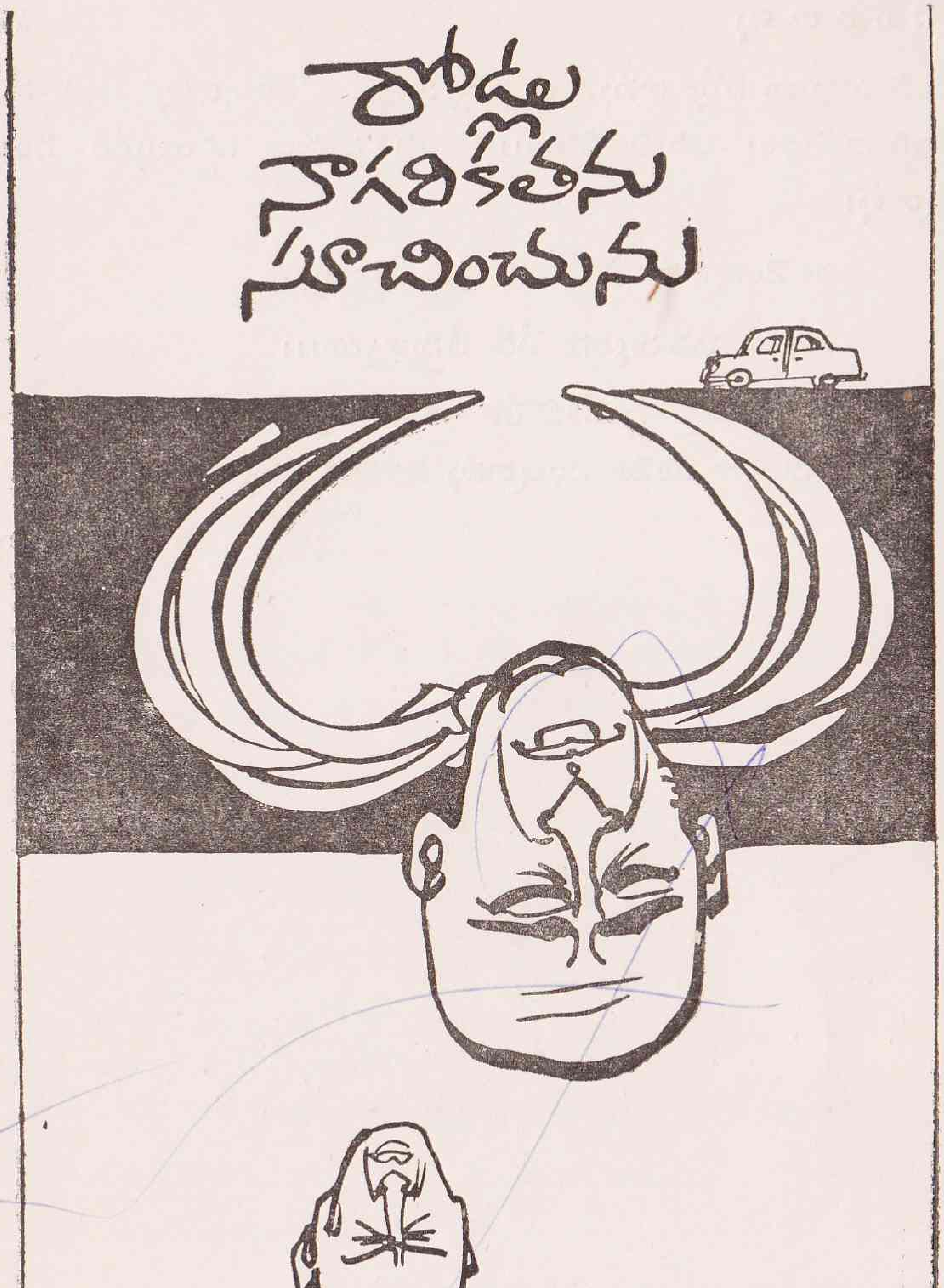
రోడ్లు
నాగరికతను
సూచించును
-చంద్ర

అతడు ఆ బాటమీద వస్తున్నాడు!

పోతున్నాడు!

ఆతడొక్కడే గాదు — ఆ బాటమీద వస్తున్నది! పోతున్నది!! ఎందరో వస్తున్నారు. మరెందరో పోతున్నారు.

కొందరు కాలినడక మీద....కొందరు రెండెడ్ల బండ్లమీద, సైకిళ్ళ మీద....మరి కొందరు బస్సులమీద వస్తున్నారు. పోతున్నారు. అయితే అతడు మాత్రం కారులో వస్తున్నాడు. పోతున్నాడు!

ఓ పల్లెను పేటను కలుపుతున్న ఆ బాటకు చరిత్ర ఉంది. ఆ బాట మీద కారులో దర్జాగా పయనిస్తున్న అతనికి చరిత్ర ఉంది.

కాకులు దూరని కారడవి చీమలు దూరని చిట్టడవి ఆ పల్లెకు పేటకు మధ్య ఉండేది. ఈ అడవి గుండెల్ని చీల్చుకొని పల్లెను పేటను కలుపు తున్న కాలిబాట—పల్లెనుండి బయలుదేరి పేటను చేర యత్నిస్తున్న నాగ రాజులా ఉండేది.

కాలక్రమేణ మనిషి నాగరీకు డవుతూ వచ్చాడు. నాగరీకుడైన మనిషి అన్ని రంగాల్లో అభివృద్ధిని సాధించ యత్నిస్తున్నాడు. ఆ సాధన ఫలితమే—కాలిబాట బండిబాట అయింది. బండిబాట కంకరబాట అయింది. ఒకప్పుడు కేవలం కాలినడకకే ఉపయోగపడుతూండిన ఆ బాటమీద యిప్పుడు బండ్లు, మోటారు కార్లు—దూసుకొని పోకపోయినా పడుతూ లేస్తూ పయనిస్తుంటాయి!

ఆ బాటమీద అతడు దినమూ ఉదయాన కారులో వస్తున్నాడు. సాయంకాలము తిరిగి పోతున్నాడు.

అతని పేరు అరుణాచలం!

అరుణాచలం ఆ పల్లెలో పుట్టాడు. ఓ మధ్య తరగతి రైతు కుటుంబములో పుట్టిన అరుణాచలం—ఆ నాటి పరిస్థితుల దృష్ట్యా ఎద్దుల గొట్టి ముద్దలు తినవలసిన వాడే! కానీ పట్టుదలకు పరిశ్రమ తోడైతే మనిషి సాధించలేని దేదీ లేదని నిరూపించ గలిగాడు! అందుకే కారులో ప్రయాణం చేస్తున్నాడు.

దాదాపు మూడున్నర దశాబ్దాల ముందటి మాట!

ఆ పల్లెలోని ప్రాథమిక పాఠశాలలో చదువు పూర్తి చేశాడు. పై చదువులకు పేటకు పోవాలని పట్టుబట్టాడు అరుణాచలం.

పల్లెకు పేటకు మధ్య దూరం నాలుగు మైళ్ళు!—

అరుణాచలం ఆశలకు అతడి తండ్రి అభిప్రాయాలకు ఆమడల దూరం!!

“ఓ యబ్బో! యీడు సదివి ఉద్దేగాలుసేసి ఊళ్ళేల బొయ్యేది సాలు సాలుగనీ—అబ్బోణ్ణి నిద్దరలేపి పెద్దబాయిలో మోట గట్టమను!—దేవు డిచ్చిన కొండ్ర అంతో ఇంతో ఉండాది. దాన్ని దున్నుకొని బతికితేసాలు.” అని రాగం తీసేవాడు అరుణాచలం తండ్రి.

అరుణాచలం కూడ ఆ అబ్బకు కొడుకే గదా?—అతడు మాత్రం తక్కువ తిన్నాడా? ఎప్పుడు రాగం తీయాలో ఎలా రాగం తీయాలో అబ్బకు మించి రాగం తీయడానికి ఆరంభించాడు!

"అమ్మా నేను చదువుకుంటానమ్మా!....నిజంగా చెబుతున్నా!—నేను కలెక్టరవుతానమ్మా—అయ్యతో చెప్పమ్మా! నన్ను చదివించమ్మా!" అని వెక్కి వెక్కి రాగాలాపన చేసేవాడు.

వేలెడంత బుల్లోడి—బుల్లి బుల్లి మాటలకు ఆ తల్లి ఎద ఆనందంతో పరవశించింది. తన కొడుకు కలెక్టరయినంతగా సంబరపడేది!

పొలం పనులతో అలసి సొలసి యిల్లుచేరిన భర్తకు రాత్రిపూట వేడి నీళ్ళ స్నానానికి తోడి సహించినట్లుగా వీపు రుద్దుతూ ఎక్కబెట్టిందో?—చక్కగ మరుకేళి సొక్కియుండెడివేళ చెవికెక్కించిందో?—తెలియదు కానీ—అయ్య అమ్మ మాట విన్నాడు.

అసలు అమ్మ మాటవినని అయ్యలున్నారా?—అని!

అరుణాచలం పై చదువులకని పేటకు నడుస్తున్నాడు!!

పల్లెకూ పేటకూ మధ్యదూరం నాలుగు మైళ్ళు! అరుణాచలం దినము నడుస్తున్నది ఎనిమిది మైళ్ళు!! — అంటే ఉదయాన అమ్మ కట్టిచ్చిన సద్దిబువ్వ మోసుకొని పేటకు వెళ్ళుతున్నాడు. మధ్యాహ్నం పేట దరిదాపుల్లో వున్న ఏ బావి గట్టునో కూర్చొని తింటున్నాడు. సాయంకాలం తిరిగి వస్తున్నాడు. నాలుగు నాలుగు ఎనిమిది మైళ్ళు కాలికి కాలు కొట్టుకొంటూ నడిస్తేనే కానీ—మాధ్యమిక విద్య అలవడని రోజులవి!

కన్ను మూసి తెరిచేలోపుగ మూడేండ్లు గడచిపోయాయి! అరుణాచలం మాధ్యమిక విద్య పూర్తయ్యింది.

ఆ పాఠశాలకే కాదు—ఆ జిల్లా కంతటికి ప్రథముడుగా నెగ్గిన అరుణాచలాన్ని—బ్రహ్మరథం పట్టడమేకాదు—ఎలాగన్నా పై చదువులకు

పంపాలని నిర్ణయించుకొన్న అధ్యాపకులలో కొందరు సరాసరి పల్లెకే ప్రయాణం కట్టారు. అరుణాచలం తెలివితేటల్ని పండు ఒలిచి చేతబెట్టి నట్టుగా వివరించి అతడి ఉజ్జ్వల భవిష్యత్తును కొండంతలు చేశారు. తెలివి గల పిల్లవాళ్ళకు ప్రభుత్వసహాయాన్ని వివరించారు.

"చూడండయ్యా! మీరు చెప్తావుండేది యినేదానికి శానా బాగానే వుండాది. నేజెప్పేదేఁవిటంటే దేవుడిచ్చిన కొండ్ర అంతో యింతో వుండాది. ఎంత సదివినా అంతకంటే సదివినోడు యింకొకడుండనే వుంటాడు. వాడి దగ్గర సేతులు కట్టుకోని నిలబడాల్సిందేగదా?—ఎందుకొచ్చిన కర్మ!—మన దగ్గిర దినఁవ్వూ పదిమంది కూలోళ్ళు పనిజేస్తావుండారు గదా?—వాళ్ళకింత బెట్టి మనవింత తింటే రాలిపొయ్యే జలమాలకు ఎందుకీ బాదరబందంతా?" అని నిలదీసి అడిగాడు అయ్యా!

పాఠం చెప్పే అయ్యావార్లకు పాఠం వినవలసి వచ్చేసరికి ఒకరి మొగం ఒకరు చూసుకోవలసి వచ్చింది.

వాళ్ళ నిస్సహాయ స్థితిని గమనించిన ఆ అయ్య నోటినిండుగా నవ్వాడు.

ఆ నవ్వును గమనించిన అయ్యావార్ల మొగాలు మరీ నల్ల బడ్డాయి!

స్తంభాన్ని కరచుకొని ఈ మాటల్ని వింటున్న అరుణాచలం కండ్లల్లో కన్నీళ్ళు పలపల రాలుతున్నాయి. తలుపుచాటున నిలబడి భర్త వాలకం గమనిస్తున్న అరుణాచలం తల్లికి—భర్తమీదబడి బాదుదామన్నంత కోపం వస్తూవుంది!

పరిస్థితిని అవగాహన చేసుకొన్నాడు ఆ అయ్య.

"వాడు ఏడుస్తున్నాడు. వాళ్ళమ్మేమో నాలికలు కొరకతా వుండాది. మీరింతగా చెబుతున్నారు. సరే! ఇంతమంది మాటకు నేనొక్కడు అడ్డం

సెప్పేదేం బాగుంటుంది. అట్లానే సదువుకోనియ్యండి!" అన్నాడు ఆ అయ్య.

అందరి మొగాలు అరవిరిసిన పువ్వులయ్యాయి!

అరుణాచలం ఉన్నత విద్యాభ్యాసం తిరుపతిలో ప్రారంభమయింది!

అరుణాచలం ఉత్తమ విద్యార్థి అనిపించుకున్నాడు. ఉపకార వేతనం సంపాదించాడు. అప్పుడేమో జిల్లాకంతటికీ ప్రథముడుగా నెగ్గితే ఇప్పుడేమో దేశానికంతటికీ ప్రథముడుగా నెగ్గాడు. కళాశాలలో అడుగు బెట్టాడు.

కలెక్టరు కావాలని కలలుకన్న అరుణాచలం గణితశాస్త్రంలో ప్రవీణుడయినాడు. ఇంజనీరింగులో పట్టభద్రుడయినాడు. బంగారు పతకాన్ని చేజిక్కించుకొన్నాడు.

అరుణాచలం వృత్తిరీత్యా ఓ ఇంజనీర్!

'కుల ముద్ధరింప నొకడే—అన్నట్లుగా ఇంజనీర్ల కులముద్ధరించడానికి అరుణాచలం. నీతినిజాయితీకి మారుపేరుగా.... మేధాశక్తికి గీటురాయిగా అరుణాచలం త్వరలోనే పేరందుకొన్నాడు. విశ్వవిద్యాలయాలు అతనిని ఆహ్వానిస్తున్నాయి. విదేశాలలో సైతం అతని మాట వినబడుతూ వుంది.

పట్టుదల పరిశ్రమ కలబడితే పేరు ప్రఖ్యాతులు నిలబడుతాయి!

అరుణాచలం వృత్తిరీత్యా ఓ ఛీఫ్ ఇంజనీర్!

వివిధ విశ్వవిద్యాలయాలలో ఉపన్యాసాలు.... విదేశ సాంకేతిక నిపుణులతో సంప్రదింపులు. అరుణాచలానికి చేతినిండుకు డబ్బు!

ఇప్పుడు అరుణాచలం దృష్టి పుట్టి పెరిగిన ఊరిమీదికి మళ్ళింది!

ఇప్పుడక్కడ తన ఔన్నత్యాన్ని చూచి ఆనందపడవలసిన తల్లిదండ్రులు లేరు. పుట్టినప్పుడే అన్నదమ్ములు—పెరిగితే దాయాదులనిపించు

కోవడానికి తల్లితండ్రులకు మగసంతానం తానొక్కడే కాబట్టి అన్నదమ్ము లసలే లేరు. ఇక పోతే ఒక అక్క. ఒక చెల్లి. వాళ్ళ వాళ్ళ కాపురాలతో హాయిగా వున్నారు వాళ్ళు. అయితే ఆ పుట్టి పెరిగిన ఊళ్ళో సుద్దమిద్దె స్థానంలో ఓ అందమైన మేడ కట్టుకొని ఆ మేడను వేసవి విడిదిగా వాడుకో వలెనన్న సంకల్పం కలిగింది.

అందుకే అరుణాచలం ఆ బాటమీద దినము వస్తున్నాడు. ఆ పల్లెలో కడుతున్న మేడ పనిని పర్యవేక్షిస్తున్నాడు. సాయంకాలం తిరిగి పోతున్నాడు.

ఆ రోజు ముగ్గురాళ్ళ మిట్ట ఎక్కుతూ వుంది కారు!—అయితే మూడుసార్లు 'గేర్' మార్చవలసి వచ్చింది.

'ఛీ!' అని విసుక్కున్నాడు అరుణాచలం.

అదే విదేశాలలో అయితే కార్లో కూర్చుంటే పూల తెప్పమీద తేలి పోతున్నట్లుంటుంది. ఏమి దేశమో? ఏమి బాటలో??

తన భావన తనకే ఎబ్బెట్టుగా తోచింది అరుణాచలానికి!— కారును బాట ప్రక్కగా ఆపు చేశాడు. కారుదిగి ముగ్గురాళ్ళ వంక చూస్తూ తనలో తాను పిచ్చిగా నవ్వుకొంటున్నాడు!—అలా నవ్వు తూంటే ఎన్నో చిన్ననాటి జ్ఞాపకాలు చిత్రంగా కనులముందు మెదులు తున్నాయి.

ఆ పరిసర ప్రాంతాల్లో మట్టి ముగ్గుపిండిలా తెల్లగా వుంటుంది కాబట్టి ఆ వంకను ముగ్గురాళ్ళవంక అంటారు. ఆ వంక చాల లోతయిన వంక. ఆ వంక మిట్టమీద నిలబడి చూస్తే రెండు కొండ చరియలు వియ్యమందడానికో నెయ్యమందడానికో చేతులు చాప ప్రయత్నించి నట్లుంది.

వానాకాలంలో ఆ వంక గట్లుతన్ని పారుతుంది. ఆ సమయంలో అటువైపు వాళ్ళు అటువైపే—ఇటువైపు వాళ్ళు ఇటువైపే!!—ప్రవాహ ఉధృతం తగ్గేవరకు రాకపోకలు స్తంభించిపోతాయి?

ఉప్పుకు పప్పుకు—గుడిసెలో బుడ్డీ దీపానికి కిరసనాయిలుకు పేట మీద ఆధారపడిన పల్లెలు ఆ సమయంలో తల గోక్కుంటూ గొణుక్కుంటుంటాయి.పల్లెల్లో పండే కూరా నారా పేటలో అమ్ముకొని జీవించే సన్నకారు రైతుకుటుంబాలు కుళ్ళిపోతున్న కూరగాయల్ని చూచి కుమిలిపోతుంటారు. వానాకాలంలో యిలా అయితే యిక ఆ పల్లెల్లో పండించే బెల్లం, వేరుశనక్కాయలు, చింతపండు మొదలయిన సరుకులు పేటకు చేరవేయడానికి రెండెడ్లబండ్లే శరణ్యం. ఆ బండ్లు ఆ వంకలో దిగి ఎక్కాలంటే తల ప్రాణం తోకకే వచ్చేది!

ఓ రెండెడ్ల బండి పల్లంలో దిగుతూంటే—ఎంతో చాకచక్యంగా 'సరకు' వేయవలసి వచ్చేది. లేకుంటే బండి దొలుదొల్లు పుచ్చకాయలా దొరలి అడవిపాలు కావలసిందే!—ఇక మిట్ట ఎక్కాలంటే కనీసం నలుగురైదుగురు మగాళ్ళు చక్రాలకు భుజాలు మోటించవలసిందే!—ఆ అదలింపులకు దెబ్బలకు జోరుమీద వున్న కోడెలు కూడా పుర్రుపారేవి.

ఛీఫ్ ఇంజనీర్ అరుణాచలం ఆలోచనలు అక్కడికి ఆగాయి.

తాను చిన్నప్పుడు ఆ బాటమీద నడుస్తుంటే వచ్చే పోయే బండ్ల వాళ్ళు ఎంతమంది 'సరకు' వేయమని బ్రతిమలాడేవాళ్ళో!

ఆ చిన్నవయసులోనే సరకు వేయడంలో తాను ఎంతో నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శించేవాడు. ఆ భావన మనసులో మెదిలేసరికి మరీ హాయిగా నవ్వుకొన్నాడు అరుణాచలం!

అంతెందుకు?—ఆ రోజుల్లో పెట్రోలు కొరత. మోటర్లు కోల్ గ్యాస్‌తో నడిచేవి అంటే—ప్రతి బస్సు వెనుక ఓ పెద్ద పీపా వుండేది. ఆ

పీపా నిండుకు బొగ్గు నింపేవాళ్ళు. నిప్పుపెట్టి 'బ్లోయర్'తో గాలి ఎక్కించే వాళ్ళు. ఆ బొగ్గుమంట ద్వారా ఉత్పత్తి అయ్యే గ్యాస్‌తో మోటార్లు నడిచేవి. మంట తగ్గినపుడో లేదు ముగ్గురాళ్ళ మిట్టవంటి మిట్టలు ఎదురైనపుడో ఈ మోటర్లు మొండికేసేవి. అప్పుడు 'బ్లోయర్' తిప్పవలసి వచ్చేది. ఎన్ని సార్లు తాను ఆ ముగ్గురాళ్ళ మిట్టదగ్గర బ్లోయర్ తిప్పి కండక్టర్ దయ సంపాదించి బస్సులో టిక్కెట్టులేని ప్రయాణం సాగించలేదు?—

చాలా కాలానికి ఆ మిట్టమీద నిలబడి హాయిగా నవ్వుకొన్నాడు అరుణాచలం!

చిన్ననాటి అనుభూతులతో హాయిగా నవ్వుకొంటూ వుండిన అరుణాచలం ఒక్కసారిగా గంభీరంగా మారిపోయాడు! అతని దృక్కులు తీక్షణమైనాయి. అతని బుర్ర వేడెక్కింది.

వేడెక్కిన బుర్ర ఓ నిర్ణయానికి రావడానికి ఎంతోసేపు పట్టలేదు.
ముగ్గురాళ్ళ వంకమీద వారధి కట్టవలెనన్నది—ఆ నిర్ణయం!!
తృప్తిగా గాలి పీల్చుకొన్నాడు అరుణాచలం!—

* * *

రాజు తలచుకోవాలేకానీ దెబ్బలకు కొదువ వుండదు!

అరుణాచలం ఛీఫ్ ఇంజనీరు. అందులో అంతో యింతో పేరున్న మనిషి. నొక్కవలసిన మీట నొక్కితే బల్బు వెలుగుతుంది. ఆకిటుకులు తెలిపిన యింజనీర్ అరుణాచలం! నొక్కవలసిన చోటనే నొక్కాడు.

నెలలు తిరిగీ తిరగకముందే ముగ్గురాళ్ళ వంక వారధి పని ప్రారంభమయింది.

ఆ పాయకట్టులో ఎవరినోట విన్నా ఒకటే మాట వినిపిస్తూ ఉంది.

వానలా కురవకపాయ. బావల్లో నీళ్ళు లేకపాయ. ఎండలా పెండి కొడతా వుండాయి. అన్నీ సరిగ్గా వుంటేనే ఈ కూలిబతుకు లాడికాడికి.

ఈ సమయములో ఆ మహన్నబావుడు వారాది పని సూపించకుండా వుంటే గుక్కెట్లోకి గెంజిలేక సచ్చుండాల్సిందే!—ఆ తండ్రి సల్లగుండాల!"

కూలీలకు కొదువలేదు. ఛీఫ్ యింజనీర్ తన పనిగా భావిస్తున్నాడు. కాబట్టి సామానుల సరఫరా సవ్యంగా కొనసాగుతూ వుంది. ఈ వంతెన నిర్మాణం తొందర్లో పూర్తిచేసి ఛీఫ్ ఇంజనీర్ని 'కాకా' పట్టదలచిన కంట్రాక్టర్ రాత్రింబవళ్ళు అక్కడే మకాం వేశాడు.

అరుణాచలం అప్పుడప్పుడు వస్తున్నాడు. జరుగుతున్న పనిని పర్యవేక్షిస్తున్నాడు. ముగ్గురాళ్ళ వంక పరిసర ప్రాంతమంతా మిట్టా పల్లం చదునుచేసి చెట్టూపుట్ట కొట్టేసి కూలీజనం ఈతఆకుతో గుడిసెలు వేసుకొన్నారు. ఇప్పుడా ప్రాంతం దాదాపు ఓ పల్లెలా దర్శనమిస్తూ వుంది.

వంతెన పని జరుగుతూ వుంటే—పుల్లదుమ్ము మబ్బు తునకల్లా పైకి లేస్తూ వుంది. పని ఆపు చేసినపుడు గుడిసెల్లో నుండి ఆ కరువు సమయంలో పొగ రాజుకొంటూ వుంది. తాను పుట్టి పెరిగిన ప్రాంతానికి ఈ మాత్రం సహాయం తనద్వారా జరిగినదన్న భావన అరుణాచలం గుండెల్లో పుట్టేసరికి కాస్త 'మెడబిళ్ళు' అయింది.

ఛీఫ్ యింజనీరుగారు స్వయంగా పర్యవేక్షిస్తూ వుండడం.... కంట్రాక్టరు పట్టుదలతో పని చేయించడం..., పేట చేరుకోవడానికి యిన్నాళ్ళూ పడిన యిబ్బందులు యిక వుండబోవన్న తలంపుతో కూలీలు అమితోత్సాహంతో పనిచేయడం ఏడాది తిరగకముందే వంతెన పని పూర్తి అయింది!

రహదార్లు మరియు భవనముల శాఖామాత్యుల అమృతహస్తాలతో ప్రారంభోత్సవం సంకల్పించాడు అరుణాచలం!

ఆ పాయకట్టంతా దండోర మూలంగా తెలియజేశాడు—ఘనాలారోజు రహదార్లు మరియు భవనముల శాఖామాత్యులు వారధికి ప్రారంభోత్సవం చేస్తున్నారని. పేటలో కరపత్రాలు పంచిపెట్టారు.

ఆ రోజే ప్రారంభోత్సవం!

ఆ రోజు పల్లె పేటా మూతులు మూతులు/ చూసుకొని మురిసిపడుతున్నాయి ఆ ముగ్గురాళ్ళ వంక దగ్గర.

పచ్చని తోరణాలతో....గెలలువేసిన అరటిమాకులతో....రంగు రంగు కాగితాల అలంకరణతో వేసిన పెద్ద పందిరి క్రింద చూడ ముచ్చటగా నిర్మించిన వేదికపై మంత్రివరేణ్యులు ఆసీనులయ్యారు. వారి ప్రక్కన స్థానిక శాసన సభా సభ్యుడు. అతని ప్రక్కనే కాంట్రాక్టరు. ఆ వరుసలోనే యీ చివరగా అరుణాచలం! అందమైన వేదిక హుందాగా కనుపించింది!

మదరాసు మహానగరం నుండి ప్రత్యేకించి తెప్పించిన రోజా పూల మాలను యిద్దరు మనుష్యులు జాగ్రత్తగా మోసి తెచ్చి మంత్రిగారి మెడలో వేశారు. మంత్రిగారు దర్జాగా నిలబడుదామనుకొన్నా—పాపం! మెడ వాలిపోయింది!

ఆ తరువాత మంత్రిగారు వాలిపోయిన మెడను ప్రయత్నించి ఒక దారికి తెచ్చుకొన్నారు. ఒక దారికి వచ్చినదని తెలియటానికేమో తెపరాయించారు. ఆ తరవాత మేజామీద గ్లాసులోని ఎడనీరు టెంకాయ నీళ్ళు ఒక్క గుక్కలో తాగారు. కంటి అద్దాలు సవరించుకొని కాగితాలు చేతికందుకొన్నారు.

“మహాశయులారా! మీ కందరికీ తెలుసు. మనిషికి మనిషికీ మధ్య అవగాహనకు రహదార్లు ముఖ్యం. అదేవిధంగా మీ కందరికీ తెలుసు పల్లె పల్లెకూ మధ్య—పట్టణానికీ పట్టణానికీ మధ్య—రాష్ట్రానికీ రాష్ట్రానికీ మధ్య

అవగాహనకు రహదార్లు అవసరం. అంటే—మీ కందరికీ తెలుసు ఇక్కడ ఒక ప్రక్క పల్లె వుంది. మరొక ప్రక్క పేట వుంది. పల్లె పేటమీద పేట పల్లెమీద ఆధారపడి వున్నాయి. ఇంతకాలం ఈ ముగ్గురాళ్ళ వంక పెట్టిన యిబ్బందులలో మీరు మునిగిపోయారు. ఇక ఈ వంకమీద కట్టిన వారధిపై పూలతెప్పలా తేలిపోతారు! (సభలో కరతాళ ధ్వనులు)

కరతాళ ధ్వనులు ఆగిన తరువాత అందుకొన్నారు మంత్రిగారు.

మీ కందరికీ తెలుసు! మన రాష్ట్రంలో ఎనిమిది లక్షలా అరవై నాలుగువేలా తొమ్మిదివందలా తొంబై తొమ్మిది కిలోమీటర్ల కాలిబాట లున్నాయి! (ఎవరు కొలిచారో?) అందులో ముప్పాతిక వంతు మట్టిబాట లున్నాయి. మిగతా తారురోడ్డు. ఈ కాలిబాటలు మట్టిబాటలు తారురోడ్లు కావాలి. ప్రజల కడగండ్లు తీరిపోవాలి.

మహాశయులారా! మీ కందరికీ తెలుసు. విదేశాలలో బాటలమీద పాలు పోసి ఎత్తుకోవచ్చు?.... మీ కందరికీ తెలుసు.... రోడ్లు నాగరికతను సూచిస్తాయి అని—

మీకు తెలుసు! మీకు తెలుసు!! — అని కొనసాగిన మంత్రిగారి ఉపన్యాసం మంత్రిగారిది కాదని అంతరంగిక కార్యదర్శి అవస్థపడి తయారు చేసినదని అతనికీ తెలుసు.

మంత్రిగారి ఉపన్యాసం పూర్తి అయింది!

స్థానిక శాసనసభా సభ్యుడు మాట్లాడుతున్నారు.

ఇలాంటి సభలకు మాటలకు ఎన్నడూ నోచుకోని వెర్రినాయాలి గుంపు మెడలు నిక్కబెట్టి చెవులు రిక్కించి వింటున్నారు!

ఈ వంతెన నిర్మాణంలో అహరహము కష్టించిన కూలిజనం— మొల పంచెలతో మోడుల్లా నిలబడి చేతులు మోడ్చి నిలబడి ఉన్నారు— అల్లంత దూరంలో!

అరుణాచాలం వేదికమీద కూర్చున్నా — పరిసరాలను నిశితంగా పరికిస్తున్నాడు!

పచ్చని పసుపు రాసుకొని కాటుక దిద్దుకొని పెండ్లి పీటలమీదికి పోనున్న పెండ్లికూతురిలా వారధిముందు నిలబడి ఉందొక మైలురాయి లాంటి రాయి. పచ్చని పసుపు రంగుతో — నల్లని అక్షరాలతో నిగనిగ లాడుతూ ఉంది.

మొట్టమొదట అరుణాచలం దృష్టిలో పడింది ఆ రాయి.

"రోడ్లు నాగరికతను సూచించును"

ఆ తరువాత నాగరికతకు చిహ్నమైన రోడ్లను నిర్మించిన కూలీల వైపు అరుణాచలం దృష్టి మళ్ళింది.

చేపిన పనితో వింటున్న మాటలతో వాళ్ళ మొగాలలో సంతృప్తి తొణికిసలాడుతున్నా—వాళ్ళ కడుపులు మాత్రం ముగ్గురాళ్ళవంక కంటె లోతుగా కనిపిస్తున్నాయి.

వాళ్ళు నిర్మించిన రోడ్లు నాగరికతను సూచిస్తే — అడుగంటిన ఆ కడుపులు దేనిని సూచిస్తాయి?—

తాననుకొంటే వాళ్ళకు మరో వారధి పని కల్పించగలడు కానీ— ఆ కడుపుల మీద వారధులు?

'ఇప్పుడు ఛీఫ్ యింజనీర్ శ్రీ అరుణాచలంగారు మాట్లాడుతారు' అన్నారు.

అరుణాచలం లేచి నిలబడ్డాడు!

అతని కళ్ళు నిండుకొన్నాయి!

గొంతు పూడుకపోయింది — ఎంత ప్రయత్నించినా మాట పెగల లేదు.

కూలీలవైపు తిరిగాడు అరుణాచలం!

అందరూ చేతులు జోడించి తనవైపు ఆసక్తిగా చూస్తున్నారు.

అరుణాచలం మాట మాట్లాడలేక తలవంచి రెండు చేతులు జోడించి—లేచినవాడు లేచినట్లుగానే మౌనంగా తన స్థానంలో కూర్చు న్నాడు!

అరుణాచలం ఆనందంతో ఉబ్బి తబ్బిబ్బులై మాట్లాడలేక పోయా రనీ....చెంపలపై కారుతున్న కన్నీళ్ళు ఆనంద భాష్పాలనీ....అది ఆతని నమ్రతకు చిహ్నమనీ భావించిన వేదికమీద పెద్ద మనుష్యులు పెద్దగా చప్పట్లు చరిస్తే—వాళ్ళను చూచి సభలో జనం....సభలో జనాన్ని చూచి కూలీజనం చప్పట్లు కొట్టారు—చెట్లమీది పిట్టలు రెపరెపలాడాయి.

ఆ చప్పట్లు గుండెలపై సమ్మెట పెట్టులైతే అరుణాచలం వంచిన తల ఎత్తలేదు.

—ఆంధ్ర భూమి (10-7-80)